

PRESUDA SUDA

7. siječnja 2004.(*)

„Članak 141. UEZ-a – Direktiva 75/117/EEZ – Jednako postupanje prema muškarcima i ženama – Transseksualni partner koji nema pravo na obiteljsku mirovinu koja se isplaćuje isključivo preživjelom supružniku – Diskriminacija na temelju spola”

U predmetu C-117/01,

povodom zahtjeva za prethodnu odluku na temelju članka 234. UEZ-a, koji je Sudu uputio Court of Appeal (England and Wales) (Civil Division) (Žalbeni sud (Engleska i Wales) (Građanski odjel), Ujedinjena Kraljevina), u postupku koji se vodi pred tim sudom između

K. B.

i

National Health Service Pensions Agency,

Secretary of State for Health,

o tumačenju članka 141. UEZ-a i Direktive Vijeća 75/117/EEZ od 10. veljače 1975. o usklađivanju zakonodavstava država članica o primjeni načela jednakih plaća za muškarce i žene (SL 1975 L 45, str. 19.)

SUD,

u sastavu: V. Skouris, predsjednik, C. W. A. Timmermans, J. N. Cunha Rodrigues (izvjestitelj) i A. Rosas, predsjednici vijeća, D. A. O. Edward, D. A. O. Edward, J.-P. Puissochet, F. Macken, N. Colneric i S. von Bahr, suci,

nezavisni odvjetnik: D. Ruiz-Jarabo Colomer,

tajnik: L. Hewlett, glavna administratorica,

uzimajući u obzir pisana očitovanja koja su podnijeli:

- za K. B., C. Hockney i L. Cox, *QC*, i T. Eicke, *barrister*,
- za vladu Ujedinjene Kraljevine, J. E. Collins, u svojstvu agenta, i uz asistenciju N. Paines, *QC*,
- za Komisiju Europskih zajednica, N. Yerrel, u svojstvu agenta,

uzimajući u obzir izvještaj za raspravu,

saslušavši na raspravi održanoj 23. travnja 2002. usmena očitovanja K. B., koju zastupaju L. Cox i T. Eicke, vlade Ujedinjene Kraljevine koju zastupaju J. E. Collins uz asistenciju N. Painesa, QC, te Komisije, koju zastupaju J. Sack i L. Flynn, u svojstvu agenata,

saslušavši mišljenje nezavisnog odvjetnika na raspravi održanoj 10. lipnja 2003.,

donosi sljedeću

Presudu

- 1 Rješenjem od 14. prosinca 2000., koje je Sud zaprimio 15. ožujka 2001., Court of Appeal (Engleska i Wales) (Civil Division), uputio je Sudu zahtjev za prethodnu odluku na temelju članka 234. UEZ-a o tumačenju članka 141. UEZ-a i Direktive Vijeća 75/117/EEZ od 10. veljače 1975. o usklađivanju zakonodavstava država članica o primjeni načela jednakih plaća za muškarce i žene (SL 1975 L 45, str. 19.).
- 2 To je pitanje je postavljeno u okviru spora između K. B., članice National Health Service (NHS) Pension Scheme s jedne strane i NHS Pensions Agency i Secretary of State for Health s druge strane, u vezi s odbijanjem dodjele mirovine udovca njezinom transseksualnom partneru.

Pravni okvir

Pravo Zajednice

- 3 Članak 141. UEZ-a propisuje:
 1. Svaka država članica osigurava primjenu načela o jednakim plaćama muškaraca i žena za jednak rad ili za rad jednake vrijednosti.
 2. Za potrebe ovog članka pojam „plaća” znači redovitu osnovnu ili minimalnu nadnicu ili plaću te svako drugo primanje u gotovini ili u naravi koju radnik prima neposredno ili posredno od svojeg poslodavca u vezi sa zaposlenjem.

[...]
- 4 Članak 1. stavak 1. Direktive 75/117 propisuje:

„Načelo jednakih plaća za muškarce i žene, utvrđeno u članku 119. Ugovora, u daljnjem tekstu: načelo jednakih plaća, znači da se za isti rad ili rad kojemu se pripisuje ista vrijednost ukida svaka diskriminacija na temelju spola u pogledu svih vidova i uvjeta plaćanja.” [neslužbeni prijevod].

[...]
- 5 Članak 3. te Direktive propisuje:

„Države članice ukidaju svaku diskriminaciju između muškaraca i žena koja proizlazi iz zakona i drugih propisa, a protivna je načelu jednakih plaća.” [neslužbeni prijevod].

Nacionalno pravo

- 6 Iz članka 1. i 2. Sex Discrimination Act 1975 (Zakon o spolnoj diskriminaciji iz 1975., u daljnjem tekstu: Zakon iz 1975.) proizlazi da je izravna diskriminacija protiv osobe jednog spola, tako da se prema njemu ili njoj postupa nepovoljnije nego što se postupa ili što bi se postupalo prema članu suprotnog spola, nezakonita. Ti članci također zabranjuju neizravnu spolnu diskriminaciju, koju oni u osnovi definiraju kao primjenu jednakog uvjeta ili zahtjeva koji ima nerazmjern i nepravedan negativan utjecaj na osobe određenog spola.
- 7 Na temelju presude Suda od 30. travnja 1996., P. protiv S., C-13/94, Zb., str. I-2143., Ujedinjena Kraljevina Velike Britanije i Sjeverne Irske donijela je Sex Discrimination (Gender Reassignment) Regulations 1999 (Uredba iz 1999. godine o spolnoj diskriminaciji u slučaju promjene spola), kojim je izmijenjen zakon iz 1975. kako bi se u njega uključila izravna diskriminacija na temelju promjene spola zaposlene osobe.
- 8 Članak 11(c) Matrimonial Causes Act 1973 (zakon iz 1973. godine o bračnim odnosima) propisuje da je brak nevaljan ako stranke u njemu nisu muškarac i žena.
- 9 Članak 29(1) i (3) Births and Deaths Registration Act 1953 (zakon iz 1953. godine o vođenju registra rođenih i umrlih) ne dopušta nikakvu izmjenu registra rođenih osim u slučaju pogreške u pisanju ili činjenične pogreške.
- 10 NHS Pension Scheme Regulations 1955 [Uredba iz 1955. godine o sustavu mirovinskog osiguranja NHS] u članku G7(1) propisuje da ako osiguranica umre u određenim okolnostima koje su utvrđene u toj uredbi i ostavi za sobom preživjelog udovca, takav udovac ima, u načelu, pravo na obiteljsku mirovinu. Pojam udovca nije definiran. Međutim, nije sporno da se u engleskom pravu ovaj izraz odnosi na osobu koja je u braku s osiguranikom.

Glavni postupak i prethodno pitanje

- 11 K. B., tužiteljica u glavnom postupku, žena je koja je radila približno 20 godina za NHS, između ostalog kao medicinska sestra, i osigurana je pri NHS Pension Scheme.
- 12 K. B. je više godina u emocionalnoj vezi i živi u istom kućanstvu s R., osobom koja je rođena kao žena te je kao takva upisana u registar rođenih, i koja je nakon kirurške promjene spola postala muškarac, ali nije mogla izmijeniti svoj rodni list kako bi ta promjena postala službena. Radi toga i suprotno njihovim željama K. B. i R. nisu mogli sklopiti brak. K. B. je navela u svom podnesku i potvrdila na raspravi da je njihova veza bila potvrđena „prilagođenim crkvenim obredom koji je odobrio biskup anglikanske crkve”, te da su razmijenili „onakve zavjete kakve bi upotrijebio bilo koji par koji ulazi u brak”.
- 13 NHS Pensions Agency obavijestila je K. B. da, budući da ona i osoba R. nisu u braku, ako ona umre prije osobe R., R. neće moći primati mirovinu udovca, budući da se takva

mirovina isplaćuje samo preživjelom supružniku, te da niti jedna odredba prava Ujedinjene Kraljevine ne priznaje osobu kao supružnika ako ne postoji zakoniti brak.

- 14 K. B. je pokrenula postupak pred Employment Tribunalom (Radni sud) (Ujedinjena Kraljevina), tvrdeći da nacionalne odredbe kojima se mirovine ograničavaju na udovce i udovice osiguranika predstavljaju spolnu diskriminaciju, koja je u suprotnosti s odredbama članka 141. UEZ-a i Direktive 75/117. Za K. B., odredbama se Zajednice zahtijeva da se u takvom kontekstu pojam „udovac” tumači na način da uključuje preživjelog člana para koji bi dobio status udovca da njegov spol nije rezultat kirurške promjene spola.
- 15 I Employment Tribunal u presudi od 16. ožujka 1998. i Employment Appeal Tribunal, London (Radni žalbeni sud, London) (Ujedinjena Kraljevina) u presudi povodom žalbe od 19. kolovoza 1999. utvrdili su da predmetni mirovinski sustav nije diskriminirajući.
- 16 K. B. je uputila spor pred Court of Appeal (England and Wales) (Civil Division), koji je odlučio prekinuti postupak i Sudu postaviti sljedeće prethodno pitanje:

„Predstavlja li odbijanje dodjele mirovine transseksualnom partneru (osobi koja je prvobitno bila žena) ženske osobe članice National Health Service Pension Scheme, u skladu s kojim na isplata davanja uzdržavanoj osobi ima pravo samo njezin njezinog udovca, spolnu diskriminaciju zabranjenu člankom 141. UEZ-a i Direktivom 75/117[?]”

O prethodnom pitanju

Očitovanja podnesena sudu

- 17 K. B. smatra da je odluka kojom joj je uskraćeno pravo određivanja osobe R. kao korisnika mirovine udovca donesena isključivo radi razloga povezanih s promjenom spola te osobe. Da osoba R. nije promijenila spol i da je to nije spriječilo da sklopi braka, osoba R. bi imala pravo na obiteljsku mirovinu kao preživjeli supružnik.
- 18 K. B. tvrdi da se presuda u predmetu P. protiv S., prema kojoj pravo Zajednice zabranjuje diskriminaciju koja proizlazi iz činjenice da je osoba promijenila spol, primjenjuje na predmet u glavnom postupku, budući da je sud koji je uputio zahtjev smatrao K. B. i R. heteroseksualnim parom, pri čemu je jedino posebno obilježje bilo to što je jedan od partnera promijenio spol. Dakle, nepovoljno se postupanje temelji isključivo na činjenici da je osoba R. promijenila spol, što predstavlja izravnu diskriminaciju na temelju spola, koja je zabranjena člankom 141. UEZ-a i Direktivom 75/117.
- 19 Podredno, K. B. tvrdi da uvjet sklopljenog braka predstavlja neizravnu diskriminaciju transseksualnih osoba budući da, za razliku od heteroseksualnog para kod kojeg niti jedan od partnera nije promijenio spol, u slučaju heteroseksualnog para kod kojeg se jedan od partnera podvrgnuo kirurškoj promjeni spola, uvjet sklopljenog braka ne može nikad biti ispunjen.
- 20 Vlada Ujedinjene Kraljevine tvrdi da ni muški ni ženski djelatnici, koji imaju partnere s kojima nisu sklopili brak, ne mogu koristiti obiteljsku mirovinu koju predviđa NHS Pension Scheme, bez obzira na razlog zbog kojeg partneri nisu sklopili brak. Nema

nikakve razlike je li razlog zbog kojeg određeni zaposlenik ne može ispuniti uvjet taj što ima homoseksualnog partnera, kao u presudi od 17. veljače 1998., Grant, C-249/96, Zb., str. I-6621, ili taj što ima transseksualnog partnera, kao u predmetu u glavnom postupku, ili se radi o nekom drugom razlogu.

- 21 Vlada Ujedinjene Kraljevine također tvrdi da je presuda od 31. svibnja 2001., D. i Švedska protiv Vijeća (spojeni predmeti C-122/99 P i C-125/99 P, Zb., str. I-4319.), primjenjiva na ovaj predmet u glavnom postupku, budući da je u tom postupku sporna odredba Pravilnika o osoblju za dužnosnike Europskih zajednica za odobravanje naknade za kućanstvo sadržavala, kao i u ovom slučaju, uvjet sklopljenog braka, a ne samo stabilnu vezu određene naravi.
- 22 Komisija smatra da je odlučujući čimbenik u predmetu P. protiv S. bio činjenica da je nepovoljan postupak koji je pretrpjela osoba P. bio izravno uzrokovan njezinom promjenom spola te je proizišao iz njezine promjene spola, budući da osoba P. ne bi dobila otkaz da nije promijenila spol.
- 23 Međutim, u predmetu u glavnom postupku sporni nepovoljan postupak je djelomično povezan s promjenom spola osobe R. te prije svega proizlazi iz činjenice da taj par ne može sklopiti brak. U tim okolnostima Komisija smatra da presuda P. protiv S. nije primjenjiva na navedeni predmet.
- 24 Komisija također smatra da se K. B. ne može izravno pozivati na pravo Zajednice na temelju stava da je neizravna povezanost između promjene spola osobe R. i odbijanja da joj se isplaćuje obiteljska mirovina dovoljna da bi to odbijanje pripadalo u područje definicije spolne diskriminacije. S jedne strane, u navedenoj presudi Grant implicitno je potvrđeno da definicija braka pripada u obiteljsko pravo, koje je u nadležnosti država članica. S druge strane, Europski sud za ljudska prava je više puta presudio da prepreka za sklapanje braka, koja proizlazi iz činjenice da englesko pravo ne dopušta transseksualnoj osobi koja je promijenila spol izmjenu rodnog lista, ne predstavlja kršenje članka 8., 12. ili 14. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, potpisane u Rimu 4. studenoga 1950. (u daljnjem tekstu: EKLJP).

Ocjena Suda

- 25 Davanja dodijeljena u okviru mirovinskog sustava koja su u osnovi povezana sa zaposlenjem dotične osobe čine dio plaće koju je ta osoba primala i pripadaju u područje primjene članka 141. UEZ-a (posebno vidjeti presude od 17. svibnja 1990., Barber, C-262/88, Zb., str. I-1889., t. 28. i od 12. rujna 2002., Niemi, C-351/00, Zb., str. I-7007., t. 40.).
- 26 Sud je također potvrdio da obiteljska mirovina koja je predviđena takvim sustavom pripada u područje primjene članka 141. UEZ-a. U vezi s tim je pojasnio da činjenica da se takva mirovina po definiciji ne isplaćuje zaposleniku nego preživjelom supružniku zaposlenika ne utječe na to tumačenje, budući da je takvo davanje pogodnost koja proizlazi iz članstva supružnika preživjelog supružnika u mirovinskom sustavu, tako da preživjeli supružnik ima pravo na mirovinu zbog zaposleničkog odnosa između poslodavca i supružnika preživjelog supružnika te se isplaćuje preživjelom supružniku

zbog supružnikovog zaposlenja (vidjeti presude od 6. listopada 1993., Ten Over, C-109/91, Zb., str. I-4879., t. 12. i t. 13. i od 9. listopada 2001., Menauer, C-379/99, Zb., str. I-7275., t. 18.).

- 27 Stoga obiteljska mirovina koja se isplaćuje na temelju strukovnog mirovinskog sustava kao što je NHS Pension Scheme, predstavlja plaću u smislu članka 141. UEZ-a i Direktive 75/117.
- 28 Odluka da se neke pogodnosti ograniče na bračne parove, a da se pritom isključe sve osobe koje žive zajedno a nisu u braku, stvar je odluke zakonodavca ili je na nacionalnim sudovima da tumače pravna pravila unutarnjeg prava, te se pojedinci ne mogu žaliti na diskriminaciju na temelju spola koju zabranjuje pravo Zajednice (što se tiče ovlasti zakonodavca Zajednice, vidjeti presudu D. protiv Vijeća, t. 37. i t. 38.).
- 29 U ovom se slučaju ovakav uvjet *per se* ne može smatrati diskriminacijom na temelju spola te, posljedično, suprotnim članku 141. UEZ-a ili Direktivi 75/117, budući da je za potrebe odobravanja obiteljske mirovine irelevantno je li podnositelj zahtjeva muškarac ili žena.
- 30 Međutim, u situaciji poput one u glavnom postupku postoji nejednako postupanje koje, iako ne narušava izravno uživanje prava zaštićenog pravom Zajednice, utječe na jedan od uvjeta dodjele takvog prava. Kao što je nezavisni odvjetnik naveo u t. 74. svog mišljenja, nejednako postupanje se ne odnosi na odobravanje mirovine udovca, već na nužan preduvjet za odobravanje takve mirovine, to jest, mogućnost sklapanja braka.
- 31 U Ujedinjenoj Kraljevini, u usporedbi s heteroseksualnim parom kod kojeg identitet nijedne osobe nije rezultat kirurške promjene spola te par stoga može sklopiti brak i, ovisno o slučaju, imati pravo na obiteljsku mirovinu koja čini dio plaće jednog/jedne o njih, par poput K. B. i R. nikako ne može ispuniti uvjet sklopljenog braka koji NHS Pension Scheme predviđa za odobravanje obiteljske mirovine.
- 32 Činjenica da oni ne mogu sklopiti brak proizlazi iz činjenice, prvo, da Zakon iz 1973. godine smatra brak nevaljanim ako bračni partneri nisu muškarac i žena; drugo, da se smatra da je spol osobe onaj koji je naveden na njegovom ili njezinom rodnom listu; i, treće, da Zakon o vođenu registra rođenih i umrlih ne dopušta nikakvu izmjenu registra rođenih, osim u slučaju pogreške u pisanju ili činjenične pogreške.
- 33 Valja podsjetiti da je Europski sud za ljudska prava presudio da činjenica, da transseksualna osoba ne može sklopiti brak s osobom spola kojem je on ili ona pripadao/pripadala prije kirurške promjene spola, koja proizlazi iz toga što u pogledu matične knjige oni pripadaju istom spolu (zakonodavstvo Ujedinjene Kraljevine ne dopušta zakonito priznavanje novog identiteta transseksualne osobe), predstavlja kršenje njihovog prava na sklapanje braka u skladu s člankom 12. EKLJP-a (vidjeti presude Europskog suda za ljudska prava od 11. srpnja 2002., Goodwin protiv Ujedinjene Kraljevine i I. protiv Ujedinjene Kraljevine, još neobjavljene u *Recueil des arrêts et decisions*, t. 97. do 104. i t. 77. do 84.).
- 34 Zakonodavstvo poput onog u glavnom postupku koje, kršeći EKLJP, sprečava par poput K. B. i R. u ispunjavanju uvjeta sklopljenog braka koji mora biti ispunjen kako bi jedan

od njih mogao imati pravo na dio plaće drugoga, mora se smatrati, u osnovi, nesukladnim zahtjevima članka 141. UEZ-a.

- 35 Budući da je na državama članicama da odrede uvjete pod kojima se zakonski priznaje promjena spola u okolnostima u kojima je osoba R., kako je prihvatio Europski sud za ljudska prava (Goodwin protiv Ujedinjene Kraljevine, t. 103.), na nacionalnom je sudu da utvrdi može li se, u slučaju poput onog o kojem je riječ u glavnom postupku, osoba u položaju u kojem je K. B. pozvati na članak 141. UEZ-a kako bi ostvarila priznavanje prava imenovanja svog partnera kao korisnika obiteljske mirovine.
- 36 Iz navedenog proizlazi da je članak 141. UEZ-a u načelu u suprotnosti sa zakonodavstvom poput onog o kojem je riječ pred nacionalnim sudom, koje, kršeći EKLJP, sprečava par poput K. B. i R. u ispunjavanju uvjeta sklopljenog braka koji mora biti ispunjen kako bi jedan od njih mogao imati pravo na dio plaće drugog. Na nacionalnom je sudu da utvrdi može li se, u slučaju poput onog o kojem je riječ u glavnom postupku, osoba u položaju u kojem je K. B. pozvati na članak 141. UEZ-a kako bi ostvarila priznavanje prava da se njezin partner imenuje korisnikom obiteljske mirovine.

Troškovi

- 37 Troškovi nastali za vladu Ujedinjene Kraljevine i za Komisiju, koje su Sudu podnijele svoja očitovanja, ne nadoknađuju se. Budući da ovaj postupak ima značaj prethodnog pitanja za stranke glavnog postupka pred sudom koji je uputio zahtjev, na tom je sudu da odluči o troškovima postupka.

Slijedom navedenog,

SUD,

odlučujući o pitanju koje je Court of Appeal (England and Wales) (Civil Division) uputio rješenjem od 14. prosinca 2000., odlučuje:

Članak 141. UEZ-a u načelu je u suprotnosti sa zakonodavstvom poput onog o kojem je riječ pred nacionalnim sudom, koje, kršeći Europsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda potpisanu u Rimu 4. studenoga 1950., sprečava par poput K. B. i R. u ispunjavanju uvjeta sklopljenog braka koji mora biti ispunjen kako bi jedan od njih mogao imati pravo na dio plaće drugog. Na nacionalnom je sudu da utvrdi može li se, u slučaju poput onog o kojem je riječ u glavnom postupku, osoba u položaju u kojem je K. B. pozvati na članak 141. UEZ-a kako bi ostvarila priznavanje prava da se njezin partner imenuje korisnikom obiteljske mirovine.

Objavljeno na javnoj raspravi u Luxembourg 7. siječnja 2004.

Potpisi

* Jezik postupka: engleski

RADNI PRIJEVOD